

ЛЯТОШІНСЬКИЙ Борис Миколайович (22. 12. 1894(03. 01. 1895), Житомир — 15. 04. 1968, Київ) — композитор, диригент, музично-громадський діяч, педагог. Чоловік М. Царевич. Народний артист УРСР (1968). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1945). Сталін. премія (1946, 1952). Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка (1971, посмертно). Закін. юрид. факультет Університету св. Володимира у Києві (1918), Київ. консерваторію (1919; кл. Р. Глієра), де відтоді й викладав композицію та оркестровку: 1935–68 — проф. Водночас 1936–37 і 1941–43 — проф. Моск. консерваторії. Співзасн. (поч. 1920-х рр.), голова київ. організації (1922–25) Асоц. сучас. музики; чл. Всеукр. муз. товариства ім. М. Леонтовича; голова СК УРСР (1939–41). Як композитор-новатор був представником модернізму, впроваджувачем стилів й нової музики, експресіонізму, імпресіонізму та неофольклоризму. Творчість Л., що відіграла значну роль у наближенні укр. симфонізму до європ. рівня, вирізняється глибиною філос.-етич. концепцій, яскравим індивід. стилем, позначена широким жанр. діапазоном і унікал. образ. системою. У ній втілено глобал. проблеми, зокрема гострі суперечності й трагізм істор. буття суспільства, долі його інтелектуал. цвіту в умовах пароксизму тоталітар. епохи. Мист. здобутки Л. у різних галузях стимулювали тенденцію розширення жанр. і стильової палітри укр. музики. Він став фундатором композитор. школи, яка почала активно розвиватися від 1970-х рр. і вирізнялася оновленням муз. мови, потягом до експериментування, авангардизму, опанування композитор. технік 20 ст. — алеаторики, додекафонії, сонористики та ін. (за рад. часів зазнала гострої критики). Становлення стилю композитора (Фортепіан. квартет, 1913; струн. «Юнацький квартет», 1914) по-

значене впливом пізнього романтизму, творчості П. Чайковського, О. Скребіна, С. Танєєва та ін. У подальшій твор. еволюції митця виокремлюють декілька етапів. Для періоду стильових пошуків (більша частина 1920-х рр.) характерне освоєння досвіду європ. модернізму, втілення романт. колізій, пошук експресив. (камерно-інструм. цикли, сонати) або вишуканої імпресіоніст. стилістики (романси на слова давніх китай. поетів і символістів), знахідки у формотворенні, розробленні темат. матеріалу в стилі нової музики. Творам 2-ї пол. 1920-х — поч. 50-х рр. притаманні сформованість стильових принципів, поглиблення укр. нац. засад (Увертюра на 4 укр. нар. теми, сюїта «Тарас Шевченко», «Український квінтет»), здобутки у вдосконаленні методу драм.-конфлікт. симфонізму (симф. № 2, 3), вибудовування монум. опер. концепцій («Золотий обруч», «Щорс»). У 1950-х рр. домінували програмні сюїти, поеми, увертюри, позначені зв'язками зі слов'ян. (переважно польсь.) міфологією, побудовою тематизму на основі давніх фольклор. джерел («Слов'янський концерт», «Гражина», «На берегах Вісли»), а також музика до кінофільмів і театр. вистав. В остан. творах, поряд із ремінісценціями (конфлікт. ліризм 4-ї симф., «Лірична поема») й психол. тлумаченими картинами природи (цикли хорів на сл. М. Рильського та О. Фета), панує філос. епіка (Симфонія № 5), зіставлення далеких істор. епох (хор. цикл «З минулого»). У масштаб. інструм. циклах зрілого періоду окреслено нові принципи розвитку муз. форми. Спираючись на стильові особливості укр. епосу, зокрема дум, і засади лірико-драм. симфонізму, Л. синтезував філос.-епічні й лірико-драм. аспекти муз. висловлення, якісно переосмислив тематизм. Опері «Золотий обруч» (1923) і «Щорс» (1937) ознаменували етапи еволюції цієї галузі в укр. музиці. У «Золотому обручі» (за повістю І. Франка «Захар Беркут») істор. колізію доби татаро-монгол. навали на Карп. Русь (13 ст.) втілено як монум. героїко-епічну драму. Розгортання сюжету сповнене контраст. протиставлень, позначене симфонізацією, наскрізним муз. розвитком, виразністю й характеристичністю муз.-інтонац. мови героїв. Глибоке відтворення ладо-інтонац. особливостей укр. пісенності, введення старовин. фольклор. наспівів і поспівок у жанр. епізоди опери й систему лейтмотивів поглиблюють нац. колорит музики опер. твору. Опера «Щорс», сюжет якої відтворює події воєн. дій 1918–20, до певної міри відображає тогочасну тенденцію «демократизації» цього жанру — спрощення муз. стилістики, драматургії, гармон. мови шляхом насичення музики узагальненими пісен. формами й фольклор. тематизмом. Композитор динамізував оратор.-декламац. інтонаціями сольні монологи осн.

героїв опери, застосував інтонац. матеріал воєн. пісень, створив лапідар. образ богунців (хор «Хай тріщить під нами крига»). Солоспіви Л. вирізняє добір поезій, що відкривають внутр. світ, делікатні порухи душі людини. Твори 1930-х рр. на вірші О. Пушкіна, І. Франка, Т. Шевченка, М. Рильського, М. Лермонтова, Л. Первомайського позначені застосуванням засобів муз. виразності, адекватних їх глибокому психологізмові. Висока етично-громадян. життєва позиція, особиста мужність, гідність у протистоянні командно-адм. тискові, зокрема у кампаніях засудження «формалізму» (1948, 1951), поява трагед., глибоко гуманіст. творів митця в роки викорінення рис гуманізму з культури мали непересічне сусп. значення, стали важливою духов. опорою для талановитої мист. молоді. Л. збагатив сучасне муз. мистецтво традиц. худож. цінностями, накреслив нові перспективи, заклав плідні традиції розвитку найважливіших галузей укр. музики. Серед учнів — І. Белза, Р. Верещагін, В. Годзяцький, Л. Грабовський, В. Демб-ський, Л. Дичко, В. Загорцев, О. Канерштейн, І. Карабиць, В. Кирпань, В. Лукашов, Н. Матусевич, М. Полоз, В. Пономаренко, В. Сильвестров, Л. Спасокукоцький, Г. Таранов, М. Фролов, І. Шамо, Ю. Щуровський. До 120-річчя від дня народж. Л. присвяч. 3-5 номери ж. «Музика» (2015), в яких вміщено низку статей пров. музикознавців України про невідомі факти з життя і творчості композитора, спогади його колег, учнів. І. Савчук упорядкував і видав зб. «Лятошинський Борис. Романси 1920-х» (К.; Ніжин, 2014), у якій опубл. маловідомий романс композитора на слова Г. Гайне «Вітрила чорні на човні» (написаний у 1922-24-х рр.). Його ім'ям названо Житомир. муз. школу, Харків. муз. училище, Ансамбль класич. музики (1982); на будинку, де мешкав Л. у Києві, встановлено мемор. дошку. 1995 у Житомирі на місці, де був будинок, у якому народився Л., встановлено пам'ятник (арх. А. Черніченко). Мотив валторн із 5-ї симф. композитора затв. як позивні фестивалю «Київ Музик Фест». Засн. премію ім. Л. (1995). Про нього знято к/ф «Осінні мініатюри» (1984, реж. Б. Небієрідзе), «Борис Лятошинський» (1994, реж. В. Скворцов). Тв.: вокал.-симф. — «Урочиста кантата» (1939, сл. М. Рильського, у рукописі, втрачено); кантата «Заповіт» (1939, сл. Т. Шевченка); для симф. оркестру — Симфонії № 1 (1918-19), № 2 (1935-36, обидві — у 3-х ч.), № 3 (1951-54, у 4-х ч.), № 4 (1963), № 5 «Слов'янська» (1965-66; обидві — у 3-х ч.); «Фантастичний марш» (1920), Увертюра на 4 укр. нар. теми (1927), «Поема возз'єднання» (1949-50), сюїти — «Тарас Шевченко» (1952), «Ромео і Джульєтта» (1955), балада «Гражина» (1955), симф. поема «На берегах Вісли» (1958), «Польська сюїта» (1961), «Лірична поема» пам'яті Р. Глієра (1964), «Слов'янська сюїта» (1966), «Урочиста увертюра» (1967); для фортепіано з оркестром — «Слов'янський концерт» (1953); для духового оркестру — Похідний марш (1932), 2-й похід. марш (1936); камерно-інструм. ансамблі: для фортепіано, 2-х скрипок, альт та

віолончелі — «Український квінтет» (1942); для струн.: квартети — «Юнацький» (1914), № 1 (1915), № 2 (1922), № 3 (1928), № 4 (1943); для квартету дерев'яних духових інструментів — Сюїта (1944); Фортепіанне тріо — № 1 (1922), № 2 (1942); для дерев'яних духових і фортепіано — 3 п'єси (1939); для валторни й фортепіано — «Мелодія» (1951); для скрипки і фортепіано — Соната (1926); для віолончелі і фортепіано — 2 мазурки на польс. нар. теми (1953); для фортепіано — «Траурна прелюдія» (1920); сонати — № 1 (1924), № 2 (Соната-балада, 1925); Балада (1929), Сюїта (1942), 2 прелюдії (1942), 5 прелюдій (1943), Концерт. етюд-рондо (1962); для альта — 2 п'єси (Ноктюрн, Скерцино, 1964); для хору: для мішаного складу з фортепіано — «Тече вода в синє море» (1927, сл. Т. Шевченка); 2 хори на сл. І. Франка — «Коли студинь потисне», «Як почуєш вночі» (1941); для хору з фортепіано — «Славна путь» (1939, сл. В. Грунічева); для мішаного хору без супроводу — «Пори року» («Весна», «Літо», «Осінь», «Зима», 1949, сл. О. Пушкіна); 2 хори на сл. Т. Шевченка — «Тече вода в синє море», «Із-за гаю сонце сходить» (1949-51); «Під березою впав наш товариш комбат» (1950, сл. А. Софронова); 2 хори на сл. О. Пушкіна (1952); 5 хорів на сл. М. Рильського — «Осінь», «Дощ», «Широке поле», «Колискова», «Дощ одшумів» (1964) та ін.; обробки нар. пісень; музика до к/ф.

Основні праці

Л. Ревуцький та його Друга симфонія // Рад. музика. 1934. № 8, 9; Велика роль кіно в масовій музичній освіті // Рад. кіно. 1936. № 7; М. Я. Мясковський // Там само; Монументальность и единство // Музыка. 1937, 6 окт.; «Перекоп» (про постановку опери Ю. Мейтуса, В. Рибальченка та М. Тіца) // Киев. правда. 1939, 26 янв. (співавт.); Відобразити в музиці велич нашої епохи (до З'їзду композиторів і музикознавців України) // Комуніст. 1941, 20 січ.; Истоки русского романса // Лит-ра и искусство. 1944, 15 янв.; Бедржих Сметана // Там само. 1944, 13 мая; О творчестве оперного композитора // Сов. искусство. 1945. № 20; Два концерти // РМ. 1947, 16 берез.; Монументальное произведение (Про постановку опери «Богдан Хмельницький» К. Данькевича) // Киев. правда. 1953, 24 окт.; Р. М. Глієр (до 80-річчя з дня народження) // Мистецтво. 1955. № 1; Конкурс квартетной музыки // Сов. музыка. 1957. № 1.

Рекомендована література

1. Белза І. Про творчість Б. Лятошинського // Рад. музика. 1934. № 10;
2. Його ж. Пушкінські романси Б. Лятошинського // Там само. 1937. № 5;
3. Його ж. Б. Лятошинський. К., 1947;
4. російською мовою – Москва; Ленинград, 1947;
5. Самохвалов В. Про деякі риси драматургії сонатних форм у симфоніях Б. М. Лятошинського // УМ. К., 1967.

- Вип. 2;
6. Його ж. Борис Лятошинський. К., 1972;
7. 1974;
8. 1981;
9. Його ж. Риси симфонізму Б. Лятошинського. К., 1977;
10. Борис Лятошинский. Воспоминания. Письма. Материалы: В 2 ч. К., 1985;
11. Музичний світ Бориса Лятошинського: Зб. мат. міжнар. наук. конф. К., 1995;
12. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови. Л., 2000;
13. Копиця М. Драматургічні колізії симфоній Бориса Лятошинського: Навч.-метод. посіб. К., 2007;
14. Її ж. Борис Лятошинський у духовній атмосфері Львова (на підставі епістолярної спадщини композитора) // Зап. НТШ. Т. 258: Пр. Музикозн. комісії. Л., 2009.
- Л. О. Пархоменко

Бібліографічний опис:

Лятошинський Борис Миколайович / Л. О. Пархоменко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-60072>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).